



ΑΡΧΑΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ 2023

A1. α.

1. **Λάθος:** δήλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται
2. **Λάθος:** ὅτι δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν ὀλίγους δέ, δόξειεν ἂν λέγεσθαι
3. **Σωστό:** οὐχ ὡς ἕκαστον ἀλλ' ὡς σύμπαντας, οἷον τὰ συμφορητὰ δεῖπνα τῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης χορηγηθέντων

[δεν ζητείται να αναφερθούν υποχρεωτικά χωρία από το αρχαίο κείμενο που να επιβεβαιώνουν τις απαντήσεις]

- β. α-1 παράδειγμα
β-3 αναλογία

B1. Στο παρόν απόσπασμα των *Πολιτικών* ο Αριστοτέλης θεωρεί την πόλιν ως την τελειότερη μορφή κοινωνικής συμβίωσης. Περιλαμβάνει ατελέστερα κοινωνικά μορφώματα, όπως η οικογένεια, η φυλετική συγγένεια και σχέση, το χωριό, μια συντεχνία κ.ά. Η πόλις δεν είναι απλώς μια ανταλλακτική κοινωνία που διασφαλίζει την επιβίωση των μελών της, αλλά εκείνη η οργανωμένη και αρθρωμένη κοινωνία που διασφαλίζει τις προϋποθέσεις για την πλήρη ανάπτυξη όλων των δυνατοτήτων του ανθρώπου. Ύψιστος σκοπός της ύπαρξής της είναι το κοινό αγαθό, η συλλογική και ατομική ευτυχία των μελών της. Ο ορισμός της

«πόλεως» αρχίζει με την έννοια του προσεχούς γένους («κοινωνίαν τινὰ οὖσαν»), για να προχωρήσει λίγο παρακάτω στην ειδοποιό διαφορά, στο ιδιαίτερο εκείνο γνώρισμα που τη διαφοροποιεί από τις όμοιές της έννοιες, δηλαδή στο αγαθό στο οποίο αποβλέπει. Ο όρος «κοινωνία» προέρχεται από τη λέξη «κοινωνός» και είναι ομόρριζος με το ρήμα «κοινωνῶ» που στα αρχαία ελληνικά σημαίνει μοιράζομαι ή κάνω κάτι μαζί με άλλους. Έτσι, με τον όρο αυτόν νοείται μια ομάδα ανθρώπων που συνεργάζονται αποβλέποντας –η καθεμιά ξεχωριστά– στην επίτευξη ενός κοινού για τα μέλη της σκοπού, ενός επιμέρους συμφέροντος («ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν»). Κάθε κοινωνία [= κάθε μορφή συμβιωτικής κοινότητας] έχει συγκροτηθεί χάριν κάποιου αγαθού [όπως βεβαιώνει και στα Ηθικά Νικομάχεια, κάθε τέχνη και κάθε μεθοδική έρευνα, κάθε πράξη και κάθε έλλογη απόφαση κατευθύνεται προς κάποιο αγαθό]: με την παρενθετική αιτιολογική πρόταση ο Αριστοτέλης διευκρινίζει ότι κάθε πράξη του ανθρώπου είναι εξ ορισμού σκόπιμη. Επίσης, η διατύπωση της φράσης δείχνει ότι δεν πρέπει να δώσουμε στη λέξη «ἀγαθόν» στενά ηθικό περιεχόμενο, με την έννοια ότι σκοπός κάθε πράξης είναι το ένα, καθολικό και αιώνιο αγαθό. Η εξήγηση για τη σύσταση της πόλης είναι **τελολογική** (τελεολογική): για τον Αριστοτέλη το νόημα και ο χαρακτήρας κάθε πράγματος στον κόσμο πρέπει να αναζητηθεί στο **τέλος**, στον **σκοπό** της ύπαρξής του. Η ερμηνεία των όντων δεν πρέπει να αναζητείται στην αρχή της ανάπτυξής τους, αλλά στην τελική μορφή, προς την οποία κατατείνει η φύση τους: προκύπτει από τον προορισμό και όχι από την προέλευσή τους. **Προορισμός της πόλης είναι η ευδαιμονία.**

Στη φράση «ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν» φαίνεται ότι το ἀγαθόν για τον Αριστοτέλη δεν είναι ένα και μοναδικό· είναι κατά περίπτωση διαφορετικό. Άλλες ανάγκες έχει ένας υγιής άνθρωπος και άλλες ένας ασθενής· μια τροφή μπορεί να είναι καλή για ένα ζώο και βλαβερή για ένα άλλο. Επίσης, η έννοια του ἀγαθοῦ είναι πολυσήμαντη· αγαθό μπορεί είναι κάτι σύμφωνο με την αρετή αλλά και κάτι ωφέλιμο ή ευχάριστο. Οπωσδήποτε, το αριστοτελικό

ἀγαθὸν δεν εἶναι μια καθολικὴ και χωριστὴ ἀπὸ τον κόσμον ουσία, ὅπως φαίνεται να πιστευε ο Πλάτων. Το ἀγαθόν, σε ὅλες τις εκδοχές του, αποτελεί για τον ἄνθρωπο και την κοινωνία ἄμεσο ἢ ἀπώτερο στόχο . Η πόλη εἶναι η ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες τις ἄλλες και περιλαμβάνει στους κόλπους της ὅλες τις ἄλλες κοινοτικὲς μορφές («ἡ πασῶν κυριωτάτη και πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας»). Η εἰδοποιός διαφορά της πόλης ἀπὸ ὅλες τις ἄλλες κοινότητες εἶναι και ποιοτικὴ («κυριωτάτη» = η ἀνώτατη, η υπέρτατη), ἀφοῦ ἔχει τον ἀνώτερο σκοπό, που εἶναι η ευδαιμονία, ἀλλὰ και ποσοτικὴ («περιέχουσα πάσας τὰς ἄλλας»). Τόσο ο υπερθετικὸς βαθμός («κυριωτάτου», «κυριωτάτη»), ὅσο και η επανάληψη του επιθέτου πᾶς δείχνει την ἀνωτερότητα της πόλης και του σκοποῦ στον ὁποῖον αὐτὴ ἀποβλέπει. Το πιο μεγάλο ἀγαθὸ που ἐπιδιώκουν με τις πράξεις τους οἱ ἄνθρωποι («τοῦ κυριωτάτου πάντων») εἶναι η ευδαιμονία. Ἄν το «τέλος» της «πόλεως» εἶναι η ευδαιμονία, εἶναι φανερό ὅτι ο φιλόσοφος δέχεται την ἀπόλυτη σύμπτωση του υπέρτατου ἀγαθοῦ για το ἄτομο με το υπέρτατο ἀγαθὸ για την πόλη. Ὅπως η ευδαιμονία του ἀτόμου πετυχαίνεται με τις πράξεις του ἀτόμου, ἔτσι και η ευδαιμονία της πόλεως πετυχαίνεται με τις πράξεις των ἀτόμων ως «πολιτῶν». Ἐπομένως, η συμπεριφορά του ἀτόμου ἔχει ἀποκλειστικὰ πολιτικὸ περιεχόμενο. Η «πόλη» εἶναι ολοκλήρωση του ἐξελικτικοῦ κύκλου («τέλειος πόλις»), ἐπειδὴ πέτυχε τελικὰ την ὑψιστὴ ἀυτάρκεια εἴτε ως προς τα πιο ἀναγκαῖα εἴτε ως προς την «ευδαίμονα ζωὴν» («ἤδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς ἀυτάρκειας ὡς ἔπος εἰπεῖν»). Η ἀυτάρκεια ἀποτελεῖ θεμελιώδες γνώρισμα της πόλεως και πρωταρχικὴ ἐπιδίωξή της. Με αὐτὴν δηλώνεται η ἐπάρκεια των ἀγαθῶν που εἶναι ἀπαραίτητα για την ἀπόκτηση και διατήρηση της συλλογικῆς ευτυχίας (εὐδαιμονίας). Πρόκειται για ἀγαθὰ ἐξωτερικὰ (υλικὰ), σωματικὰ και ψυχικὰ. Η ἀυτάρκεια μιας πόλης ἐξαρτάται α) ἀπὸ τη γεωγραφικὴ της θέση, ὥστε να ἐξασφαλίζονται υλικὰ ἀγαθὰ, β) ἀπὸ το ἔμψυχο, ἀνθρώπινο δυναμικὸ που διασφαλίζει την ἀμυνα της πόλης-κράτους και γ) ἀπὸ το σύστημα χρηστῆς διοίκησης και ἀπονομῆς δικαιοσύνης, που ἐγγυάται την ἐσωτερικὴ συνοχὴ της πόλης. Ἐνῶ οἱ

προηγούμενες κοινωνικές οντότητες (η οικογένεια έχει ως σκοπό την ικανοποίηση των βιοτικών αναγκών του ανθρώπου και τη διαίωνιση του είδους, η κώμη έχει ως σκοπό την προστασία από κινδύνους αλλά και πνευματικότερες ανάγκες του, όπως για παράδειγμα την απόδοση δικαιοσύνης) ικανοποιούσαν μόνο μερικές ανάγκες του ανθρώπου, η «πόλη» σχηματίζεται για τη διασφάλιση του στοιχειώδους βίου, αλλά υπάρχει για χάρη της ευζωίας («*γινόμενη μὲν τοῦ ζῆν ἔνεκεν, οὕσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν*»). Αυτή είναι και η ειδοποιός διαφορά της «πόλης». Η «πόλη» γεννήθηκε, όπως η κώμη, για τη διασφάλιση της ζωής. Ικανοποιεί, όμως, και την επιθυμία για την καλή ζωή, το εὖ ζῆν. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ως απαραίτητες προϋποθέσεις της καλής κοινωνικής ζωής ο Αριστοτέλης απαριθμεί τις εξής: α) επάρκεια τροφής, β) ποικιλία τεχνών και τεχνιτών, γ) επαρκή οπλισμό, δ) οικονομική ευπορία, ε) θρησκευτικούς θεσμούς, στ) θεσμούς δικαιοσύνης. Αυτό το τελευταίο χαρακτηριστικό της πόλης θεωρείται από τον φιλόσοφο και το πιο σημαντικό. **Επομένως, το εὖ ζῆν περιλαμβάνει κατά τον Αριστοτέλη δύο πράγματα: ηθική και πνευματική δραστηριότητα.**

B2. Στο δοθέν απόσπασμα του Ανώνυμου Ιαμβλίκου αλλά και στο αριστοτελικό απόσπασμα προβάλλονται τα χαρακτηριστικά του «Υπερανθρώπου».

Στο Παράλληλο Κείμενο αυτό το υπεράνθρωπο ον εμφανίζεται δυνατό, άφθαρτο, δεν πλήττεται από ασθένειες ή άλλα δεινά («*θα είναι άτρωτος... παθήματα*») και διαθέτει δυνάμεις υπερφυσικού χαρακτήρα τόσο σε σωματικό όσο και σε ψυχικό επίπεδο («*χαλύβδινος... δυνάμεις*»). Μάλιστα, τέτοια γνωρίσματα θα μπορούσαν να το ξεχωρίζουν συγκριτικά με τους άλλους ανθρώπους και να του παρέχουν τη δυνατότητα ακόμη και να παραβαίνει τον νόμο ατιμωρητί, εφόσον θα έχει προνόμια που οι υπόλοιποι δεν θα είχαν. Βέβαια, κάτι τέτοιο δεν ισχύει, καθώς αυτός ο άνθρωπος –εάν θεωρούσαμε ότι υπάρχει- θα επιβίωνε μόνο στην περίπτωση που τασσόταν με τους νόμους της πόλης και το δίκαιο («*Ακόμη και αν... το δίκιο...*»). Σε κάθε άλλη συνθήκη, δεν θα τα

έβγαζε πέρα, γιατί οι υπόλοιποι θα ενώνονταν σε βάρος του και με καλή οργάνωση και ισχύ αριθμητική θα τον εξόντωναν είτε με τις δεξιότητές τους είτε με τη δύναμη («Γιατί όλοι... νικητές»).

Στο απόσπασμα του φιλοσόφου Αριστοτέλη το υπερφυσικό ον είναι το πλήθος μέσα σε μια πόλη. Αυτό το πλάσμα έχει πολλά πόδια, χέρια και αισθητήρια όργανα, εξέχουσα αρετή και μεγάλη εξυπνάδα, δηλαδή διαθέτει πολύπλευρα χαρίσματα, πολλές σωματικές, ηθικές και πνευματικές ικανότητες («ὡσπερ ἓνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος, πολὺποδα καὶ πολὺχειρα καὶ πολλὰς ἔχοντ' αἰσθήσεις»). Αναμφισβήτητα, ο Αριστοτέλης λαμβάνει υπόψη του τη συμμετοχή των Αθηναίων πολιτών στην Εκκλησία του Δήμου, όπου λαμβάνονταν οι ορθές αποφάσεις: οι πολλοί ως σύνολο, ως οργανική ολότητα, αποκτώντας συλλογική συνείδηση υπερτερούν από τα άτομα. Επειδή κάθε μεμονωμένο άτομο δεν μπορεί να είναι πάντα ένας αξιόλογος άνθρωπος με εξαιρετικές ικανότητες και αρετές, υπάρχει το σύνολο των πολιτών, στους οποίους πρέπει να βρίσκεται η εξουσία. Αυτοί είναι ανώτεροι από κάθε επιμέρους άτομο, καθώς τα μέρη αρετής και φρόνησης του καθενός αθροίζονται. **Κεντρική ιδέα της αθροιστικής θεωρίας είναι ότι το πλήθος ως σύνολο είναι «καλύτερο» ή και ισχυρότερο από τους λίγους ή τον ένα.** Η πρωτοτυπία του Αριστοτέλη έγκειται στην ανακάλυψη ότι σε πολιτικά και αισθητικά ζητήματα η ενωμένη κριτική δύναμη ενός ανώνυμου πλήθους είναι μεγαλύτερη από την κριτική δύναμη αποκλειστικά του ενός.

Συμπερασματικά, όπως διαφαίνεται από τα παραπάνω, ο «Υπεράνθρωπος» διαθέτει ποικίλα γνωρίσματα και στον Ανώνυμο Ιαμβλίχου και στον Σταγειρίτη. Και οι δυο φαντάζονται αυτό το υπερφυσικό ον που ίσως παραπέμπει σε κάποιο μυθολογικό πλάσμα (π.χ. Ερινύες) και μοιάζει παντοδύναμο. Αυτό το ον αναφέρεται, για να τονιστεί η σημασία του πλήθους στον τρόπο άσκησης της εξουσίας. Η αντίθεση βέβαια που παρατηρείται είναι ότι, ενώ ο Αριστοτέλης ταυτίζει αυτό το υπερφυσικό πλάσμα με τους πολλούς, ο Ιάμβλιχος το παρουσιάζει ως παντοδύναμο μονάρχη, στον οποίο θα εναντιωνόταν το πλήθος. Στο Παράλληλο Κείμενο αυτός ο «Υπεράνθρωπος» μπορεί να τείνει στην κατάλυση

των νόμων, γι' αυτό απαιτείται η συσπείρωση των υπόλοιπων πολιτών για την αντιμετώπιση περιπτώσεων αδικίας. Στον Αριστοτέλη αυτό το ον είναι οι πολίτες ως σύνολο που όλοι μαζί είναι καταλληλότεροι να κυβερνήσουν συγκριτικά με τον έναν. Μπορεί ένα ή λίγα άτομα να έχουν ανώτερο πνευματικό επίπεδο, ωστόσο οι πολλοί ασκούν ωφελιμότερα την εξουσία. Με άλλα λόγια, στο Παράλληλο φαίνεται πως μπορεί το υπερφυσικό άτομο να απειλήσει τη δικαιοσύνη, ενώ στο Κείμενο Αναφοράς το υπερφυσικό ον είναι εκείνο που θα ασκήσει ορθά και δίκαια την εξουσία, δηλαδή οι πολλοί. Ουσιαστικά, και οι δύο φιλόσοφοι επικεντρώνονται στο θέμα της ιδανικής διακυβέρνησης της πόλης, χρησιμοποιώντας και τη μέθοδο της αναλογίας, για να καταστήσουν σαφείς στο ευρύ κοινό δύσκολες φιλοσοφικές έννοιες και θεωρίες.

B3.

οπτική= **ὄρωμεν**

σύσταση= **συνεστηκυϊαν**

λάθος= **ἀλήθειαν**

δοχείο= **ἐνδέχεται**

ποδήλατο= **πολύποδα**

B4. 1.β, 2.β, 3.α, 4.α, 5.β

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. Σωκράτη, όλα τα φυτά κινδυνεύουν από την ίδια αρχή /φοβάμαι ότι διέπονται από την ίδια αρχή· και όσα φυτρώνουν από τη γη και τα υπόλοιπα ζώα και ο άνθρωπος. Γιατί και στα φυτά αυτό είναι το ευκολότερο για εμάς, όσοι καλλιεργούμε τη γη, δηλαδή το να προετοιμάσουμε τα πάντα πριν να φυτέψουμε καθώς και η ίδια η

διαδικασία του φυτέματος· όταν όμως ό,τι φυτεύτηκε επιβιώσει, μετά από αυτό η φροντίδα του βλασταριού είναι μεγάλη και σκληρή και δύσκολη. Φαίνεται λοιπόν ότι το ίδιο ισχύει και για τους ανθρώπους. Από τις δικές μου υποθέσεις /τη δική μου εμπειρία εγώ βγάζω τα ίδια συμπεράσματα και για τα άλλα. Γιατί για εμένα, το φύτεμα ή η τεκνοποίηση αυτού εδώ του γιου μου, αν πρέπει να την ονομάσω, έγινε /αποδείχθηκε η πιο εύκολη δουλειά από όλες· η ανατροφή του όμως ήταν και δύσκολη και με έχει σε μόνιμο φόβο εμένα που φοβάμαι γι αυτόν.

Γ2. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα από τον διάλογο του Πλάτωνα «Θεάγης» ο γαιοκτήμονας Δημόδοκος μετφέρει στον Σωκράτη τις αξιώσεις του γιου του να γίνει σοφός. Ο Θεάγης λοιπόν αξιώνει/ζητά από τον πατέρα του να τον φροντίσει («έπιμεληθῆναι ἑαυτοῦ») και να πληρώσει κάποιον από τους σοφιστές, για να τον κάνουν σοφό («καί χρήματα τελέσαι τινί τῶν σοφιστῶν, ὅστις αὐτόν σοφόν ποιήσει.»), επειδή ζηλεύει τους συνομηλικούς του για τους λόγους που απαγγέλλουν («τῶν ἡλικιωτῶν τινες αὐτοῦ καί δημοτῶν, εἰς τό ἄστυ καταβαίνοντες, λόγους τινάς ἀπομνημονεύοντες διαταράττουσιν αὐτόν»).

Γ3.

ἔχειν : σχέσ

ῥᾶστον : θετικός βαθμός ῥάδιον, συγκριτικός ῥᾶον

ἀγεννής = ἀγεννοῦς

ἐπιθυμεῖ = ἐπιθυμεῖν

τό ἄστυ = τά ἄστη

καταβαίνοντες = καταβησόμενοι

πάλαι = παλαιότερον

ἐπιμεληθῆναι = ἐπιμεληθέντων

ὅστις = οἵτινες

Γ4α.

τόν αὐτόν: επιθετικός προσδιορισμός λόγω του άρθρου στο ουσιαστικό «τρόπον»

τοῦτο: υποκείμενο του ρήματος «γίνεται»

ὀνομάζειν: τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα «δεῖ»

πάντων: γενική διαιρετική στο επίθετο υπερθετικού βαθμού ῥᾶστη

εἰς τό ἄστυ: επιρρηματικός προσδιορισμός, εμπρόθετος που δηλώνει κίνηση σε τόπο από τη μετοχή «καταβαίνοντες»

μοι: ἔμμεσο αντικείμενο του ρήματος «παρέχει»

σοφόν: κατηγορούμενο στο αντικείμενο αὐτόν από το ρήμα «ποιήσει».

Γ4β.

«**Δημόδοκος ἔλεγεν ὅτι** ἡ δέ τότε παροῦσα ἐπιθυμία τούτῳ/ ἐκείνῳ πάνυ αὐτόν/ἐκείνον/τοῦτον φοβοῖ/φοβοίη.»